

I S T O R I E

Duane W. Roller (n. 1946) este specialist în istoria și civilizația lumii mediteraneene antice, profesor emerit al Universității de Stat din Ohio. A făcut investigații arheologice în zona levantină, Grecia, Italia și Turcia. Este autorul mai multor volume academice de renume, printre care *The Building Program of Herod the Great* (1998), *The World of Juba II and Kleopatra Selene: Royal Scholarship on Rome's African Frontier* (2003), *Through the Pillars of Herakles: Greco-Roman Exploration of the Atlantic Ocean* (2006), *Cleopatra: A Biography* (2010; trad. rom. Humanitas, 2024).

DUANE W. ROLLER

IMPERIUL
MĂRII NEGRE

GLORIA ȘI DECĂDEREA LUMII LUI
MITRIDATE CEL MARE

Traducere din limba engleză
de Sergiu-Adrian Adam

HUMANITAS

Redactor: Octavian-Adrian Negoită
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Sabina Lungu
DTP: Dragoș Dumitrescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Master Print Super Offset

Duane W. Roller

Empire of the Black Sea: The Rise and Fall of the Mithridatic World

Copyright © 2020 by Oxford University Press

All rights reserved.

Empire of the Black Sea: The Rise and Fall of the Mithridatic World by Duane W. Roller was originally published in English in 2020. This translation is published by arrangement with Oxford University Press. Humanitas Publishing House is solely responsible for this translation from the original work and Oxford University Press shall have no liability for any errors, omissions or inaccuracies or ambiguities in such translation or for any losses caused by reliance thereon.

Imperiul Mării Negre. Gloria și decăderea lumii lui Mitridate cel Mare, de Duane W. Roller, a fost publicată inițial în limba engleză în 2020. Această traducere este publicată prin acord cu Oxford University Press. Editura Humanitas este singura responsabilă pentru această traducere din lucrarea originală, iar Oxford University Press nu va avea nici o răspundere pentru erorile, omisiunile, inexactitățile sau ambiguitățile traducerii sau pentru orice alte pierderi cauzate.

© HUMANITAS, 2025, pentru prezenta ediție în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Roller, Duane W.

Imperiul Mării Negre: gloria și decăderea lumii

lui Mitridate cel Mare / Duane W. Roller; trad.

din lb. engleză de Sergiu-Adrian Adam. – București:

Humanitas, 2025

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-973-50-8754-8

I. Adam, Sergiu-Adrian (trad.)

94

929

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723 684 194

CUPRINS

<i>Lista ilustrațiilor</i>	7
<i>Prefață</i>	9
<i>Arbore genealogic</i>	14

Introducere.....	17
------------------	----

PARTEA I

PONTUL PÂNĂ ÎN 120 Î.CR.

1. Pontul.....	29
2. Mitridate I Întemeietorul.....	51
3. Regatul devine stat independent.....	71
4. Sosirea romanilor.....	85
5. Decăderea Pergamului.....	115

PARTEA A II-A

MITRIDATE VI CEL MARE

6. Ascensiunea lui Mitridate VI.....	143
7. Începutul expansiunii regatului lui Mitridate VI.....	161
8. Începutul furtunii.....	181
9. Debutul ostilităților.....	198
10. Urmările Primului Război Mitridatic.....	231
11. Lucullus și Mitridate VI.....	248
12. Curtea regală.....	273
13. Sfârșitul Regatului Mitridatic.....	291

<i>Abrevieri</i>	307
<i>Note</i>	309
<i>Bibliografie</i>	351
<i>Indice</i>	367

LISTA ILUSTRAȚIILOR

HĂRȚI

1. Localități menționate în carte 12
2. Pontul în perioada dinastiei mitridatice 13

FIGURI

1. Sinope, situl orașului antic 34
2. Amasia 38
3. Morminte săpate în piatră din Amasia, Turcia 39
4. Monedă grecească din argint cu stea și semilună din perioada lui Mitridate VI, Pont, sec. II-I î.Cr. 87
5. Atena, Stoa de mijloc 109
6. Monedă grecească din oricalc din perioada lui Mitridate VI, Amisus, sec. II-I î.Cr. 116
7. Monedă grecească din bronz din perioada lui Mitridate VI, Ionia, sec. I î.Cr. 116
8. Vedere din Delos 120
9. Intalie elenistică cu portretul reginei Laodice, soția lui Mitridate VI, sec. II î.Cr. 121
10. Capul lui Mitridate VI. Muzeul Luvru, Paris 144
11. Tigranes II, regele Armeniei, ilustrație de epocă gravată 182
12. Desen cu Mithridateion pe Delos 187
13. Monedă grecească din oricalc din perioada lui Mitridate VI, Amisus, sec. II-I î.Cr. 196
14. Vază Mithridatum. Muzeul Getty 281
15. Pictură murală a grădinii Liviei din Villa Prima Porta. Museo Nazionale Romano 282

16. Tetrarahmă cu chipul lui Mitridate VI (avers)
și Pegas (revers) 290
17. Pantikapaion 296

PREFAȚĂ

De-a lungul a peste două secole, dinastia pontică stabilită în nordul Asiei Mici, modestă la început, a devenit unul dintre cele mai puternice state din lumea greco-romană. Fondatorul ei, Mitridate I, a fost un refugiat care a încercat să evite politica violentă și neiertătoare din perioada de după moartea lui Alexandru cel Mare în 323 î.Cr. Dinastia pontică și-a atins apogeul în timpul domniei ultimului și celui mai faimos rege al său, Mitridate VI cel Mare, care a murit în anul 63 î.Cr. Inițial Regatul Pontic ocupa partea centrală și de nord a Turciei de astăzi, dar la apogeul său a ajuns să controleze centrul Asiei Mici și cea mai mare parte a coastei Mării Negre, având legături economice și comerciale în Armenia, spre Platoul Iranian, Caucaz și teritoriul barbar de la nord de mare. În ultimii ani, Pontul rivaliza, din punct de vedere teritorial, doar cu Egiptul ptolemeic și cu extinderea enormă a Republicii Romane.

Într-o mare măsură, interesul istoricilor moderni pentru vechiul Regat Pontic s-a axat pe domnia lui Mitridate cel Mare, chiar dacă el a fost ultimul reprezentant al unei dinastii care a domnit de la începutul secolului al III-lea î.Cr., când lumea, aflată într-o situație tulbură după moartea lui Alexandru cel Mare, s-a fărâmițat în mai multe monarhii ereditare și foarte controversate. Puterea politică de la conducerea Pontului și-a întârziat dezvoltarea,

dar spre sfârșitul secolului al III-lea î.Cr. devenise deja unul dintre principalele state regionale ale lumii elenistice. Odată cu venirea romanilor în Asia Mică, la începutul secolului următor, politica locală s-a lovit de efectele politicii romane, iar istoria ultimului secol al dinastiei pontice va fi una a relațiilor tot mai complicate cu această putere politică. După ascensiunea lui Mitridate VI din jurul anului 120 î.Cr., pentru dinastia care și-a atins apogeul a început declinul, cedând în cele din urmă în fața puterii inexorabile a Romei, așa cum se va întâmpla și cu toate celelalte regate apărute după moartea lui Alexandru.

Această carte este prima analiză detaliată în limba engleză despre dinastia mitridatică în ansamblul ei, în care se acordă o atenție deosebită originilor și întregii sale istorii. Pentru acest demers autorul s-a folosit de scrierile sale anterioare despre dinastiile estice ale lumii elenistice și romane, în special de analiza regatului pontic, așa cum a fost reconstituită de Marcus Antonius (Marc Antoniu) în 37 î.Cr., și domnia celui mai renumit descendent al lui Mitridate, regina Dynamis din Bosfor, nepoata lui Mitridate VI.¹ Analiza acestei cărți se întinde de la succesorii lui Alexandru cel Mare până în epoca romană, folosindu-se foarte mult de conceptul de rege sau regină aliată, monarhi aflați la marginea lumii romane care au intrat într-o relație de simbioză cu acea putere, atât în aspectele pozitive, cât și în cele negative, cei mai faimoși dintre ei fiind Cleopatra VII și Irod cel Mare.

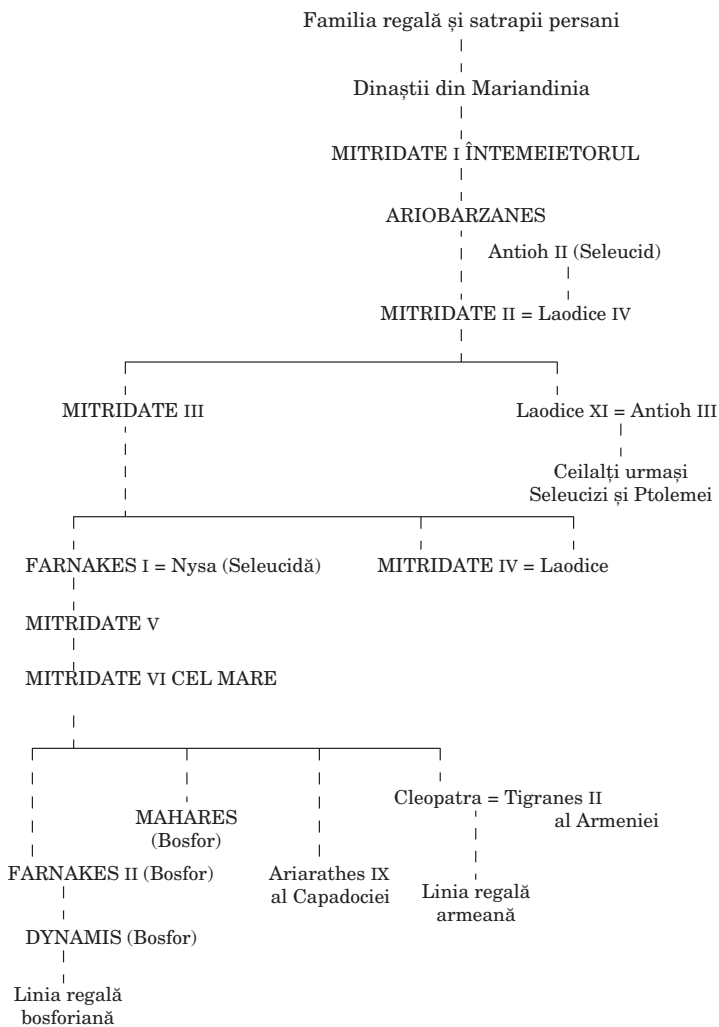
În scrierea unui studiu al dinastiei pontice, orice autor întâmpină câteva dificultăți inerente. La fel ca în orice altă secțiune a istoriografiei, și în cazul de față sursele sunt deficitare sau lipsesc cu desăvârșire, iar accentul pus de literatura antică pe anumite evenimente sau personalități poate sugera mai degrabă motivele pentru care acele surse au supraviețuit, decât importanța lor contemporană așa cum e ea percepută astăzi. În plus, după sosirea romanilor, scrierile care s-au păstrat reflectă punctul de vedere al învingătorului, o problemă bine cunoscută în istoria elenistică târzie și

foarte subiectivă în cazul Cleopatrei VII. Ca întotdeauna, femeile, indiferent de realizările lor, sunt prezentate foarte succint sau uneori nu se aflăm nimic despre ele.

Ca și în cazul celorlalte cărți, am scris lucrarea aceasta în biroul meu din Santa Fe, după mai multe perioade de cercetare în Harvard College Library și în biblioteca Universității din California (Berkeley), folosind, totodată, și excelentul serviciu de împrumut interbibliotecar al Ohio State University. Doresc să mulțumesc în mod deosebit Emeritus Academy a Ohio State University pentru sprijinul acordat. Dintre numeroșii oameni care au contribuit la finalizarea acestei lucrări, vreau să mulțumesc în special lui Stanley Burstein, David Braund, Emma Dodd de la Numismatic Ars Classica, Amelia Dowler de la British Museum, Patric-Alexander Kreuz, Kenneth Lapatin, Lee Patterson, Letitia. K. Roller, Lisbet Thoresen, Stefan Vranka și mulți alții de la Oxford University Press, Claudia Wagner, Wendy Watkins și Centrului de Studii Epigrafice și Paleografice al Ohio State University.

ARBORE GENEALOGIC

Acest arbore este foarte simplificat, fiind conceput pentru a arăta linia de descendență de la Mitridate I Întemeietorul până la copiii lui Mitridate VI cel Mare. Personalitățile importante din Pont și Bosfor sunt redată cu majuscule. Pentru o schemă mai completă, a se vedea Richard D. Sullivan, *Near Eastern Royalty and Rome*, Toronto, 1990, planșa 2 (precum și celelalte diagrame din acel volum) și Cronologiile *BNP*, pp. 110–111.

INTRODUCERE

La începutul anului 63 î.Cr., Mitridate cel Mare, regele Pontului, care conducea un teritoriu ce cuprindea cea mai mare parte a coastei Mării Negre, locuia în palatul său din Pantikapaion, de la nord de mare. Timp de treizeci de ani luptase cu romanii pentru dominația în Asia Mică și nu numai. Deși obținuse o mulțime de victorii, în campaniile sale militare a suferit înfrângeri constant, pe măsură ce puterea romană se extindea tot mai mult spre est. Fusesse forțat să-și abandoneze capitala tradițională de la Sinope, de pe malul de sud al mării, și să se retragă în cel mai îndepărtat colț al regatului său, la Pantikapaion, unul dintre cele mai îndepărtate orașe ale lumii greco-romane, unde iernile erau deosebit de reci, iar amenințarea barbară era mereu prezentă. Mulți dintre aliații săi și o mare parte din familia lui îl abandonaseră. Deși plănuise o invazie a Italiei, mergând în sus pe Dunăre și spre sud prin Alpi, imitându-l pe celebrul său predecesor Hannibal, el și-a dedicat cea mai mare parte a timpului botanicii și farmacologiei, continuând lunga tradiție a monarhilor pasionați de știință. Dar, în cele din urmă, și-a dat seama că nu i-au rămas prea multe opțiuni și a cerut unei gărzi să-l omoare. Astfel s-a încheiat cariera unuia dintre cei mai remarcabili lideri ai Antichității clasice, omul pe care mai tânărul său contemporan, Cicero, l-a numit „cel mai important rege de la Alexandru [cel Mare]“.¹

Mitridate – al șaselea rege din Pont care a purtat acest nume – este cel mai cunoscut și ultimul conducător al unei dinastii care a debutat la începutul secolului al III-lea î.Cr. odată cu strămoșul său Mitridate I Întemeietorul. Mitridate I a reprezentat un produs al lumii răsăritene de după moartea lui Alexandru din 323 î.Cr., care nu lăsase nici un plan pentru organizarea vastului său imperiu, motiv pentru care au urmat patruzeci de ani de mișcări politice, adesea violente, pe măsură ce teritoriile pe care Alexandru le părăsise s-au unit în trei regate majore și alte câteva minore, care se estindeau de la Peninsula Greacă până în India. Unul dintre acestea a fost Pontul.

Partea întâi acestei cărți analizează Regatul Pontic de la originile sale, de la generația de după Alexandru până la moartea lui Mitridate V în jurul anului 120 î.Cr. Mitridate I Întemeietorul, care era un posibil descendent din aristocrația persană, a apărut ca un aliat al succesorului lui Alexandru, regele Antigon I Monoftalmos („Cel cu un singur ochi“), dar, în cele din urmă, a devenit o amenințare și a trebuit să fugă în munții stâncoși din nordul Asiei Mici. S-a autoproclamat rege la începutul secolului al III-lea î.Cr. și a condus un teritoriu întins și dezorganizat, care a devenit, în cele din urmă, Regatul Pontic, stabilindu-și capitala într-un nou oraș, la Amasia, pe râul Iris. Cu timpul, el a reușit să obțină portul Amastris de la Marea Neagră, care i-a oferit noului regat o ieșire către restul lumii, ceea ce a adus numeroase beneficii economice. Mitridate I a trăit până în anul 266 î.Cr., fiind urmat la tron de fiul său Ariobarzanes.

Ariobarzanes a domnit zece ani și este foarte puțin cunoscut istoricilor. Fiul său Mitridate II a contribuit la consolidarea statutului internațional al Regatului Pontic. Alături de alte state, a participat la ajutorarea insulei Rodos după un cutremur de la începutul anilor 220 î.Cr., dar una dintre cele mai importante decizii ale sale a fost căsătoria cu prințesa seleucidă Laodice IV. Imperiul seleucizilor se număra printre cele mai importante imperii formate după moartea

lui Alexandru și era cel mai mare din punct de vedere teritorial – se întindea, la apogeul lui, de la Marea Egee până în India –, iar acceptarea unei căsătorii dinastice cu regele Pontului demonstrează că acesta din urmă reprezenta o importantă putere politică. Una dintre ficele cuplului, Laodice XI, s-a căsătorit tot în familia seleucidă, devenind soția regelui Antioh III în 222 î.Cr., prin urmare, se poate considera că toți monarhii seleucizi au fost, începând din acel moment, descendenți ai monarhiei pontice. Când fiica lor, Cleopatra I, s-a căsătorit cu Ptolemeu V al Egiptului, linia pontică a devenit antecesoarea continuatorilor acelei dinastii. Astfel, o mare parte dintre familiile regale ale lumii elenistice de mai târziu din perioada romană descindea din Mitridate II și Laodice IV, inclusiv cel mai faimos reprezentant al acesteia, Cleopatra VII.

Mitridate II și-a dedicat ultimii ani din viață extinderii regatului, în special spre sud și vest, și de-a lungul coastei Mării Negre, murind cândva după anul 220 î.Cr. Nepotul său, Farnakes I a fost unul dintre regii importanți ai dinastiei. A ajuns la tron la începutul secolului al II-lea î.Cr. și a profitat de schimbările semnificative din dinamica politică a Asiei Mici, inclusiv de expulzarea rudelor sale, seleucizii, din întreg teritoriul, cu excepția sud-estului, și sosirea romanilor, care erau în urmărire a dușmanului lor, Hannibal.

Față de predecesorii săi, Farnakes a adoptat o politică mult mai agresivă, încercând să extindă controlul pontic în toate direcțiile. A cucerit orașul grec Sinope, la Marea Neagră, și și-a stabilit acolo capitala. Domnia lui a fost dominată, în mare măsură, de războiul cu vecinii săi, obținând unele succese până când romanii i-au oprit expansiunea. Eforturile sale au avut mai mult succes în afara zonei de interes a romanilor, spre nord și est, astfel că el a stabilit relații diplomatice cu orașele de pe coasta de vest a Mării Negre. De asemenea, pare să fi fost primul monarh pontic care a avut acces la lumea tradițională greacă, în special la Atena, unde este posibil să fi fost chiar el cel care a comandat

construirea Stoei de Mijloc în Agora. El a promovat arta greacă în regatul său. Cu toate acestea, privind retrospectiv, ambițiile sale îi depășeau propriile capacități, iar războaiele sale au cauzat probleme financiare.

Farnakes a murit la începutul anilor 150 î.Cr. și a fost urmat la tron de fratele său Mitridate IV, care a avut o relație bună cu romanii și locuitorii insulei grecești Delos, unde au fost comemorați atât el cât și sora sa-soție Laodice. Farnakes a murit în anul 149 î.Cr. și a fost urmat la tron de nepotul său Mitridate V, care a trimis ajutor romanilor în ultimul lor război împotriva Cartaginei. În timpul domniei sale, Regatul Pergam a fost cedat romanilor, provocând schimbări majore în politica din vestul Asiei Mici, acela fiind momentul când romanii au obținut pentru prima dată un teritoriu acolo. Pontul era acum cel mai mare și mai bogat stat regional, iar politica sa a fost, la început, de a sprijini Roma. Dar Pontul a fost cuprins de haos, în jurul anului 120 î.Cr., după ce Mitridate a fost asasinat de apropiatii săi, iar pe tron a venit fiul său adolescent Mitridate VI.

Partea a doua a cărții analizează parcursul lui Mitridate VI cel Mare, care a domnit între 120 î.Cr. și 63 î.Cr. Cariera sa este bine documentată și, inevitabil, orice studiu al dinastiei mitridatice insistă asupra acestei perioade. El a fost singurul rege pontic care a avut o posteritate semnificativă, intrând rapid în cultura populară. După primii ani mai controversați, când domnia sa nu era deloc sigură din cauza problemelor legate de moartea tatălui său, el s-a angajat într-un program ambițios de răspândire teritorială, care a început prin controlul zonei de coastă a Mării Negre. A preluat orașele de pe coasta de nord, și anume regiunea numită Bosporos. A pus stăpânire și pe partea de vest a Armeniei, cunoscută sub numele de Armenia Mică. Până la sfârșitul secolului al II-lea î.Cr., Mitridate controla nu doar ținutul tradițional al Pontului, ci și regiunile din jurul Mării Negre, la est și la nord, teritoriul Bosporosului și alte ținuturi dincolo de el.

Aceste acțiuni au atras imediat atenția romanilor. O mare parte din teritoriul pe care îl dobândise era dincolo de zona lor de interes, dar romanii nu puteau rămâne indiferenți în fața unui monarh atât de agresiv, al cărui regat nu era departe de provinciile lor estice. Mai mult decât atât, existau zvonuri că urma să meargă în regiunea Dunării Inferioare și chiar până la Adriatică, regiuni foarte importante pentru romani. Totuși, haosul intern de la Roma, precum și propriile lor războaie din Africa și Galia sau împotriva aliaților lor italieni au împiedicat un răspuns roman rapid, ceea ce l-a încurajat pe rege și mai mult. Dar, în momentul în care a mers la vest de Pont până la granițele teritoriului roman, situația s-a schimbat.

Alianța cu regele Armeniei Mari, Tigranes II, care s-a căsătorit cu fiica lui Mitridate în jurul anilor 90 î.Cr., a sporit influența lui Mitridate, iar cei doi regi au creat o forță politică majoră, posesiunile lui Tigranes extinzându-se spre platoul iranian și în Siria. Astfel, Pontul și Roma s-au îndreptat tot mai mult spre un război deschis. Totuși, regele a continuat să susțină statele grecești și un monument în cinstea lui a fost ridicat pe insula Delos în 102–101 î.Cr.

În anul 89 î.Cr., Roma a răspuns expansiunii teritoriale a lui Mitridate și, după câteva negocieri inutile, a izbucnit războiul. Cauzele acestuia au fost complexe și, parțial, s-au datorat creșterii complicațiilor de ordin politic din Roma de la începutul secolului I î.Cr. Războiul s-a transformat rapid într-o încercare de expulzare a romanilor din Asia Mică și chiar din Peninsula Greacă. Cel mai notoriu incident a fost porunca regelui de a ucide mii de romani și italieni în orașele romane din Asia, ca răspuns la exploatarea exercitată de colecții de taxe și negustori. De asemenea, el a format un guvern pontic marionetă la Atena, dar, în timp, faimosul oraș grec a fost jefuit de proconsulul roman Lucius Cornelius Sulla, care conducea războiul în Asia și l-a forțat pe rege să accepte condiții de pace extrem de nefavorabile în 85 î.Cr.

Mitridate și-a petrecut următorul deceniu înarmându-se iarăși ca să-și restabilească poziția. O serie de campanii militare și demersuri diplomatice haotice între 83 și 81 î.Cr. au fost denumite de sursele antice drept Al Doilea Război Mitridatic, dar a adus puține beneficii părților implicate. Regele a continuat să mobilizeze trupe, iar invazia sa din Bitinia – un teritoriu la vest de Pont care tocmai fusese obținut de Roma – a precipitat Al Treilea (și ultimul) Război Mitridatic în anul 73 î.Cr. Acesta a fost mai lung și mai complex decât primele două și, după câteva succese obținute la început, norocul regelui s-a terminat, când cei doi proconsuli trimiși împotriva lui, Lucius Licinius Lucullus (73–66 î.Cr.) și Gnaeus Pompeius (Pompei cel Mare, 66–63 î.Cr.) l-au forțat spre poziții defensive. Până la sfârșitul anului 66 î.Cr., regele era în plină retragere, abandonând Pontul și călătorind în jurul zonei de est a Mării Negre pentru a-și stabili reședința la Pantikapaion, unde a fost ucis în cele din urmă, la cererea sa, de una dintre gărzii. Pontul tradițional a fost provincializat, iar teritoriile bosporiene, puse sub stăpânirea fiului său, Farnakes II, care a fost supravegheat îndeaproape de romani.

NUME, LOCURI, OAMENI

Înțelegerea modernă a numelor proprii din perioada antică, fie personale sau toponimice, este o chestiune foarte dificilă. În lumea multilingvă și complexă a Greciei și a Romei, numele puteau varia în funcție de limba în care erau folosite. Oamenii foloseau versiuni diferite ale propriilor nume atunci când vorbeau sau scriau în limbi diferite. Mai mult decât atât, numele antice au avut parte de latinizare în perioada medievală, astfel că formele folosite astăzi de cercetătorii moderni se aseamănă doar puțin cu o formă care ar putea fi cel mult familiară utilizatorilor sau rezidenților inițiali.

Oricum, aceste chestiuni nu pot fi explicate ușor, iar ortografia folosită în această carte încearcă, în măsura în care este posibil, să echilibreze acuratețea istorică cu înțelegerea omului modern.

Trei nume folosite frecvent aici merită o atenție specială. *Mitridate* este un nume teoforic persan („oferit de Mithra“, divinitatea antică din Asia de Sud care era foarte importantă în Persia), documentat încă din secolul al VI-lea î.Cr.² și extrem de comun în lumea persană și greacă de est a acelei perioade. Ortografia originală a fost *Mithradata* sau *Mithradates*, iar *Mithridates* apare mai frecvent în greacă și latină, deși forma anterioară a supraviețuit și ea, în special în unele inscripții.³

Pontul este o regiune din partea centrală și de nord a Asiei Mici, care a devenit nucleul a ceea ce sursele moderne numesc *Regatul Pontic*, dar aceasta este în esență o formulare târzie, probabil nu mai devreme de perioada romană.⁴ În Antichitate granițele teritoriale erau fluide, iar regalitatea putea fi mai degrabă o declarație de statut decât o formă de conducere a unei anumite regiuni. Cu toate acestea, pentru comoditate, termenul *Regatul Pontic*, sau doar *Pontul*, este folosit aici pentru a descrie regiunile conduse sau revendicate de regii pontici de la Mitridate I până la Mitridate VI.

Unul din termenii cei mai ambigui din Antichitate este toponimul *Asia*. Acesta putea însemna întregul continent sau doar peninsula în care se găsește Turcia modernă și care este numită în prezent Asia Mică. În plus, toponimul acesta a fost aplicat noii provincii romane create pe coasta Mării Egee la sfârșitul secolului al II-lea î.Cr. Termenul *Asia Mică* este util astăzi, dar anacronic pentru perioada în discuție.⁵ Sursele grecești și romane descriu Asia Mică în termeni de etnii – capadocieni, cilicieni și alții – nu printr-un termen colectiv. În această lucrare, termenul *Asia Mică* este folosit pentru a desemna întreaga regiune și *Asia* pentru provincia romană, cu excepția câtorva cazuri în care se înțelege întregul continent.